

Panorama knih

Dušan Šlosar, Jiří Trávníček, Jiří Voráč: Jaké hlavy, takový jazyk *

V květnu 2008 vydalo nakladatelství Host knížku *Jaké hlavy, takový jazyk*, v níž je formou rozhovoru představen profesor Dušan Šlosar, výrazná osobnost, která vychovala na brněnské Filozofické fakultě několik generací bohemistů a zanechala nesmazatelnou stopu v oblasti poznání historického vývoje jazyka a dialektologie. Rozhovor s Dušanem Šlosarem vedli dva jeho bývalí žáci, Jiří Trávníček (literární vědec) a Jiří Voráč (filmový historik), kteří hned v úvodu vzpomínají na posvátnou hrůzu, kterou v nich (a z vlastní zkušenosti vím, že u všech studentů) vyvolával obávaný profesor Šlosar zejména na seminářích z historického vývoje češtiny. Oba Jiří se však se Šlosarem setkávali během studií nejen ve škole, ale také na různých kulturních akcích a neformálních sešlostech nebo na výletech, kde se jim obávaný učitel nesmlouvavých nároků a vysoké odborné poctivosti současně vyjevil jako sympatická a přátelská osobnost, která jim byla blízká svými názory. Poznali, že Šlosarův osobní i profesní život představuje vlastně kroniku české společnosti v pohnutých časech od první republiky přes druhou světovou válku a komunistický režim až k polistopadové demokracii. Uvědomili si, že by stálo za to dopřát sluchu lidem, jako je profesor Šlosar, a to v žánru, který dokáže dostatečně jasně a barvitě postihnout dráhu života se všemi jejími zákrutami a smyčkami. Odtud knižní rozhovor a odtud i jeho struktura: životopisná část (sedm kapitol) a závěrečná osmá kapitola, která se týká jazyka a jazykovědy.

V první kapitole *Od dětství k maturitě (1930-1949)* se dovídáme, že se Dušan Šlosar narodil ve Staříči a dětství prožil v sousedním Sviadnově u Frýdku-Místku, kde byl jeho otec učitelem. Z domova znal dobře i zdejší dialekt, kterým hovořily zejména jeho babičky. Zde se tedy zrodil jeho zájem o dialektologii. Tatínek ho zase přivedl k malování, proto se také po

maturitě hlásil na Vysokou školu umělecko-průmyslovou do Prahy, do ateliéru profesora Františka Muziky, tam se však nedostal, ale láska k výtvarnému umění mu zůstala po celý život. Ale o tom se již podrobněji píše ve druhé kapitole *Vysokoškolská studia (1949-1953)*. Jako druhou eventualitu měl studium na Filozofické fakultě v Brně. Tady si vybral ruštinu a k tomu zvolil češtinu. Při výběru druhého oboru mu tehdy dobře poradil neznámý starší kolega. V radícím kolegovi po prázdninách poznal mladého asistenta Armošta Lamprechta. Ze svých pedagogů si nejvíce považoval na jazyce Adolfa Kellnera a na literatuře Antonína Škarky a Josefa Hrabáka, na rusistice pak Franka Wollmana. Po absolvování studia nastoupil do nově zřízené brněnské pobočky Ústavu pro jazyk český Československé akademie věd. Tomuto období je věnována kapitola *Ústav pro jazyk český (1953-1959)*. V ní vzpomíná na to, že osnovatelem založení této pobočky byl profesor A. Kellner, leč ten se bohužel jejího založení už nedožil. Mezi prvními zaměstnanci byli Jan Chloupek, Milan Jelínek a Jan Skulína. V pobočce také každý den dopoledne fungovala (a dosud funguje) jazyková poradna, která pak byla inspiračním zdrojem pro psaní glos, tzv. Jazykových okének v Rovnosti. Hlavním cílem brněnské pobočky byly přípravné práce pro *Český jazykový atlas*, který byl dlouhodobým záměrem české lingvistiky. V té době se hlavně zkoumala nářečí v terénu, mapoval se nářeční materiál pořízený tzv. korespondenční anketou, později se také sestavoval definitivní dotazník pro terénní výzkum. Výsledkem těchto prací je již vydaný pětidílný *Český jazykový atlas (1992-2005)* (tři svazky jsou věnovány nářeční slovní zásobě, čtvrtý díl morfologii a pátý díl hláskosloví a vybraným syntaktickým jevům); k vydání je připraven ještě šestý díl, který obsahuje např. kompletní rejstřík ke všem dílům, dotazník, charakteristiku nářečních skupin, přepis ukázek. Na všech těchto svazcích se Šlosar podílel jako recenzent.

V roce 1959 odešel D. Šlosar na asistent-ské místo na Filozofickou fakultu v Brně. O tomto úseku Šlosarova života pojednává kapitola *Filozofická fakulta a 60. léta (1959-*

1969). V tomto období začíná díky Olegu Šlosarovi Šlosarova spolupráce s *Hostem do domu*, kde se stal vlastně jazykovým redaktorem a později sem psal i glosy o některých jazykových problémech. V té době také započaly práce na edici *Gramatiky české* Jana Blahoslava. Nikdo však tehdy netušil, že je to začátek třicetileté práce (Blahoslavova *Gramatika* vyšla až v roce 1990). V této kapitole se také Šlosar vyznává ze své lásky k jazzu, např. vzpomíná na koncerty orchestru Gustava Bromy. Je to též doba, kdy se seznámil s výtvarníkem Bohumírem Matalem, jehož pak navštěvoval v legendárním mlýně v Prudké pod Doubravíkem. Na poslední otázku této kapitoly: „Jak zpětně hodnotíte celé to zlaté desetiletí opedené legendami?“ D. Šlosar odpovídá: „Pro ročníky, které nezažily předválečnou demokracii ani omezenou demokracii 1945 až 1948, to byl jakýsi vzorek možného společenského chování – svoboda slova, svoboda demonstrací, to bylo něco nového.“

V kapitole *Normalizace (1970-1989)* Šlosar vzpomíná na oběti normalizačních čistek. V té době se také rozvíjelo Šlosarovo přátelství s malířem Janem Steklíkem, který ilustroval všechny tři Šlosarovy popularizační knížky o češtině, tj. *Jazyčník* (1985, reedice 2004), *Tisíciletou* (1990, reedice 2005) i poslední *Otisky* z roku 2006. Koneckonců Steklíkovy výstižné kresby doprovázejí i tuto publikaci. Díky Miloši Štědroňovi začala tehdy také spolupráce s divadlem Husa na provázku (v době normalizace musela ta husa z názvu zmizet).

V listopadu 1989 D. Šlosar spoluzakládal stávkový výbor na filozofické fakultě a intenzivně se zapojil do tehdejších událostí; těm je věnována kapitola *Sametová revoluce (1989)*. V poslední životopisné kapitole *Současnost (1990-2007)* je zachyceno polistopadové dění na Filozofické fakultě MU. V květnu 1990 byl D. Šlosar jmenován profesorem a stal se vedoucím katedry českého jazyka (přejmenované později na Ústav českého jazyka). Do plodné epochy tohoto ústavu patří kolektivní počiny jako *Příruční mluvnice češtiny*, která pak od roku 1995 vycházela v dotiscích do roku 2005, a s širším okruhem spolupracovníků zpracovaný *Encyklopedický slovník češtiny* (2002). Zájem o hudební terminologii vrcholí monografií *Dějiny české hudební terminologie* (2004), na níž se podílel spolu s Milošem

Štědroňem. K desátému výročí sametové revoluce se Šlosar zapojil do iniciativy *Děkujeme, odejděte*; vystoupil při demonstraci na Zelném trhu. Šlosarovy občanské postoje souvisejí i s tím, že se věnuje analýze současného jazyka a konkrétně jazyka politiků.

Jazyku, hlavnímu objektu Šlosarova zájmu, je věnována poslední kapitola knížky. Zde jsme ve stručnosti seznámeni s historickým vývojem češtiny od staroslovenštiny až po současný jazyk se všemi jeho nešvary. K hlavním nešvarům podle D. Šlosara patří nepřesnost vyjadřování a taky módnost. Nejmarkantnějším symptomem módnosti jsou pak podle něj amerikanismy, jimiž se jazyk prokládá. Budoucnost češtiny však vidí optimisticky. Je přesvědčen, že se čeština udrží v dosavadních funkcích, že nebude její funkce omezena na nějakou kuchyňskou nebo všední komunikaci, ale že se udrží jako konverzační jazyk, jako jazyk krásné literatury i jako jazyk vědecký.

Velmi zajímavou činí publikaci bohatý doprovodný materiál (fotografie, kopie dokumentů). Kniha je také vybavena soupisem hlavních prací Dušana Šlosara. Životopisným kalendářem a rejstříkem jmen osobností, které jsou v knize zmiňovány.

Kniha je poutavým čtením nejen pro ty, kteří profesora Šlosara osobně znali, ale i pro ty, kteří se zajímají o dění v Brně, zejména o události posledních padesáti let.

H. KONEČNÁ

* Brno, Host 2008, 213 s.

Zouhar, J., Pavlincová, H., Gabriel, J., Česká filozofie v letech protektorátu. Poznámky k tématu.*

Kniha trojice brněnských autorů představuje pozoruhodný pohled na postavení české filozofie v době, kdy byl násilně přerušen rozvoj samostatného Československa. Práce tak zaplňuje dosavadní mezeru v historiografii, neboť se nespokojuje s upozorněním na útlum filozofování v době nesvobody (uzavření Čes-